

De bezweringsformule voorbij

Ruimtelijke kwaliteit ontrafeld met een analysematrix

Op een mooie avond in juni, in een prachtige toren met uitzicht op de Mookerhei, hielden we een brainstorm-sessie over ruimtelijke kwaliteit. We associeerden vrijelijk en de mooiste dingen van het leven kwamen langs; vooral ongrijpbare zaken als verbondenheid, oorspronkelijkheid, wezenlijke ervaringen en schoonheid. Toen de volgende ochtend de ruimtelijke kwaliteit van stationslocaties aan de orde kwam, volgde de ontzuivering. Want ruimtelijke kwaliteit is ook bereikbaarheid, functionaliteit. En dat waren we even helemaal vergeten.

Ruimtelijke kwaliteit is een rekbaar begrip, voor velerlei uitleg vatbaar. Daardoor kun je er alle kanten mee op. In talloze plannen en nota's duikt het begrip ruimtelijke kwaliteit op, meestal zonder duidelijke uitwerking. Soms lijkt het wel een bezweringsformule. Als een plan bijdraagt aan de ruimtelijke kwaliteit, dan komt het goed. Een andere valkuil is de breedte van het begrip. Iedereen verstaat er iets anders onder. En niet alleen dat, het heeft ook per situatie een andere betekenis of invulling. Als je dat niet scherp in de gaten houdt, kan er zomaar een grote spraakverwarring ontstaan, die slechts afleidt van waar het om begonnen is: het aantrekkelijk houden of maken van onze leefomgeving.

Om meer grip te krijgen op het begrip ruimtelijke kwaliteit ontwikkelden onderzoekers van Nethur en van Alterra in 2001 in opdracht van Habiforum en de Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek (RMNO) een analysekader (Hooimeijer *et al.*, 2001), met als doel het begrip ruimtelijke kwaliteit te conceptualiseren en te operationaliseren. Het kader kan ook gebruikt worden om te laten zien hoe breed het begrip ruimtelijke kwaliteit is, en waar verschillende 'gebruikers' van het begrip hun accenten leggen.

Het begrip ruimtelijke kwaliteit kent een lange geschiedenis. Al eeuwen geleden hing Vitruvius de kwaliteit van een bouwwerk op aan de begrippen doelmatigheid, uiterlijk schoon en duurzaamheid (Vitruvius; vertaald door Peters,

1997). Deze begrippen staan nog steeds als een huis. Maar in discussies over ruimtelijke kwaliteit hebben we het niet alleen over een losstaand object zoals een gebouw, maar vooral over de relatie tussen het object en de omgeving. Hoe functioneert het object in de omgeving, hoe functioneert de omgeving? De Nota Ruimte stelt dat er een ondergrens nodig is - de basiskwaliteit - om ".... een goed functioneren van Nederland als geheel" te waarborgen. Daarvoor moeten verschillende ruimteclaims goed op elkaar afgestemd worden. Maar mag het ook iets meer zijn dan een compromis? Valt met een zorgvuldige afstemming ook extra kwaliteit te bereiken? Die discussie, rond 1980 geïnitieerd bij de Rijksplanologische Dienst, heeft het begrip ruimtelijke kwaliteit gelanceerd (Dauvelier, 1991). En de zoektocht naar extra kwaliteit duurt onverminderd voort. Zo streeft de Nota Ruimte naar extra kwaliteit, dat wil zeggen kwaliteit bovenop de basiskwaliteit, in gebieden en netwerken die het kabinet vanuit ruimtelijke optiek van nationaal belang acht (VROM *et al.*, 2004: p11).

In de Rijksnota's over ruimtelijke ordening en adviezen van de VROM-raad die sinds begin jaren '80 verschenen zijn, kunnen we in grote lijnen twee typen ingangen onderscheiden. De eerste invalshoek zit heel dicht tegen 'doelmatigheid, uiterlijk schoon en duurzaamheid' aan en is net zo bekend; het is de trits 'gebruikswaarde, beleevingswaarde en toekomstwaarde' (VROM, 1988-'89;

JOKE LUTTIK

Dr. J. Luttik
Centrum Landschap
Alterra
Postbus 47
6700 AA Wageningen
joke.luttik@wur.nl

Foto: Barend Hazeleger,
Jachtslot de Mookerheide

VROM, 2002; VROM *et al.*, 2004). De tweede invalshoek is maatschappelijk van aard: economische doelmatigheid, sociale rechtvaardigheid, ecologische duurzaamheid en culturele identiteit (VROM-raad, 1998; VROM-raad, 1999). Deze invalshoek weerspiegelt het idee dat de ruimtelijke inrichting moet zorgen voor een goede afweging tussen verschillende belangen.

De praktijk is dat de begrippen gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde, die bedoeld zijn als ontwerpeisen, vaak één op één aan maatschappelijke belangen gekoppeld worden: economisch aan gebruikswaarde, sociaal aan belevingswaarde en ecologisch aan toekomstwaarde (Wagenveld, 2000). Ook hebben mensen de neiging om belangen en ontwerpcriteria door elkaar te gebruiken. Een goed (of eigenlijk slecht) voorbeeld daarvan is het 'criterialijstje van Pronk' uit de Vijfde Nota (VROM, 2002). Daarop staan zaken als economische doelmatigheid (een belang), culturele diversiteit (een aspect van het belang culturele identiteit) en menselijke maat (een sub-criterium van belevingswaarde) broederlijk naast elkaar. In het analysekader hebben we deze twee invalshoeken aan elkaar gekoppeld in een matrix en de cellen ingevuld met

kenmerken van ruimtelijke kwaliteit (Hooimeijer *et al.*, 2001; Dauvellier, 2003). Dat geeft niet alleen duidelijkheid, het verrijkt ook het begrip ruimtelijke kwaliteit, omdat ook de minder voor de hand liggende aspecten ervan aandacht krijgen. Door de cellen in te vullen ontstaat inzicht in 'vergeten' dimensies van ruimtelijke kwaliteit en kan aan de ontwerpeisen een maatschappelijke waardering worden verbonden. Zo ontstaat een matrix met twaalf cellen (figuur 1).

De ingevulde matrix geeft een overzicht van allerlei aspecten van ruimtelijke kwaliteit. Het kader identificeert zo aandachtspunten, ofwel kenmerken, die iets met ruimtelijke kwaliteit te maken hebben. In figuur 1 zijn om de gedachten te prikkelen de cellen ingevuld. Speelt een begrip in het plan of gebied waar u bij betrokken bent een rol? Of zijn er juist heel andere kwaliteitsaspecten aan de orde? De matrix kan gebruikt worden om (Dauvellier, 2003):

- kwaliteitsaspecten te inventariseren en te ordenen;
- prioriteiten aan te geven;
- witte vlekken te signaleren;
- spanningen tussen kwaliteiten te benoemen;
- risico's en kansen van plannen aan te geven.

Figuur 1 Matrix ruimtelijke kwaliteit

Figure 1 Matrix spatial quality

	Economische doelmatigheid	Sociale rechtvaardigheid	Ecologische duurzaamheid	Culturele identiteit
Gebruikswaarde	<ul style="list-style-type: none"> • Allocatie-efficiëntie • Stimulerende effecten • Gecombineerd gebruik • Bereikbaarheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Toegang • Eerlijke verdeling • Deelname • Keuzemogelijkheden 	<ul style="list-style-type: none"> • Schoon milieu • Externe veiligheid • Water in balans • Ecologische structuur 	<ul style="list-style-type: none"> • Keuzevrijheid • Culturele verscheidenheid
Belevingswaarde	<ul style="list-style-type: none"> • Imago/uitstraling • Aantrekkelijkheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Gelijkwaardigheid • Binding • Sociale veiligheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Rust en ruimte • Schoonheid der natuur • Gezonde leefomgeving 	<ul style="list-style-type: none"> • Eigenheid • Schoonheid der cultuur • Contrastrijke omgeving
Toekomstwaarde	<ul style="list-style-type: none"> • Cumulatieve attractie • Agglomeratie • Stabiliteit • Flexibiliteit 	<ul style="list-style-type: none"> • Iedereen aan boord • Sociaal draagvlak 	<ul style="list-style-type: none"> • Voorraad ruimte • Duurzame ecosystemen 	<ul style="list-style-type: none"> • Cultureel erfgoed • Integratie • Culturele vernieuwing

Door ermee aan de slag te gaan ontstaat een spreektaal. De matrix wordt een communicatiemiddel waarmee verschillende betrokken partijen elkaars visies en standpunten kunnen begrijpen en vergelijken. Om vervolgens tot gedeelde ambities te komen. Daarover gaan de bijdragen van John Weebers en van André Jansen elders in dit nummer. In mijn bijdrage loop ik, aan de hand van de matrix, een keur aan aandachtspunten langs die deel uit kunnen maken van ruimtelijke kwaliteit. Dit om te laten zien hoe breed het begrip kan zijn. Ook laat ik zien hoe de matrix gebruikt kan worden om visies op ruimtelijke kwaliteit te positioneren.

Een keur aan kwaliteiten

Economische doelmatigheid

In deze kolom staan kenmerken uit het domein van de ruimtelijke economie. Het gaat dus niet om de winstgevendheid van de economische activiteit op zichzelf, maar om de vraag of de ruimte zo is ingedeeld dat de economie kan floreren. Een eerste kenmerk is *allocatie-efficiëntie*: is de ruimte zo ingedeeld dat alles op de beste plek ligt? Zie ook Schot *et al.*, (dit nummer). De juiste activiteit op de juiste plaats levert het hoogste rendement voor bedrijven. Als de activiteiten elkaar over en weer stimuleren, is bovendien sprake van *stimulerende effecten*. Het kenmerk *gecombineerd gebruik* geeft aan of de ruimte geschikt is voor meer dan één activiteit. Meervoudig ruimtegebruik levert tijdwinst op voor gebruikers en bedrijven. Het is efficiënt als je veel zaken op één plek af kunt handelen. Tenslotte is ook *bereikbaarheid* van belang; het project moet goed bereikbaar zijn voor iedereen die er moet zijn.

Vormen gebruikswaarde en economie een voor de hand liggende combinatie, belevingswaarde wordt doorgaans niet zo snel met economie geassocieerd. Maar *imago* en *aantrekkelijkheid* van een plek vertegenwoordigen ook een

economisch belang. Wie de prijs kent van een cappuccino op het San Marcoplein in Venetië zal dit onmiddellijk bemen. In het verlengde daarvan zit het begrip *cumulatieve attractie* van locaties. Een plek voldoet pas aan de eisen van de eigentijdse beleviseconomie als er een rijke keur aan belevenissen voorhanden is. Dat maakt het gebied ook op de lange termijn levensvatbaar, economisch gezien. Maar ook de tegenhanger van diversiteit, *agglomeratie*, kan goed uitpakken voor een gebied. Denk aan de meubelboulevard of de Binnenbantammerstraat. Een soortgelijk spanningsveld is er tussen *stabiliteit* en *flexibiliteit*. Voor sommige activiteiten is stabiliteit broodnodig. Maar teveel stabiliteit kan betekenen dat nieuwe projecten geen kans krijgen. Het is dan ook de kunst om voort te bouwen op eerdere successen, en toch dynamisch en flexibel te zijn.

Sociale rechtvaardigheid

De sociale betekenis draait om verdeling en keuzemogelijkheden, zowel in het hier en nu als in de toekomst, waarbij de beleving ervan misschien nog belangrijker is dan de feitelijke situatie. Voor de gebruikswaarde is *toegang* van belang. Daarmee bedoelen we dat iedereen voor wie het project bedoeld is er even gemakkelijk gebruik van kan maken. Een tweede kenmerk zou een *eerlijke verdeling* van kosten en opbrengsten kunnen zijn. Dit gaat niet alleen om geld, maar ook om plezier of hinder of benodigde tijd. Onder *deelname* verstaan we dat alle betrokkenen de gelegenheid hebben om hun stem te laten horen in de besluitvorming over het project. Een ander aspect is of er voldoende *keuzemogelijkheden* zijn voor verschillende sociale groepen. Een voorbeeld daarvan is dat mensen met een laag inkomen kunnen kiezen uit verschillende woonvormen. Hoe mensen de *gelijkwaardigheid* van een situatie beleven is doorslaggevend. Veel mensen hebben een sterke emotionele en sociale *binding* met de plek waar ze wonen. Daarom moeten er op die plek voldoende keuzes voorhanden

zijn, bijvoorbeeld in woonvormen en sport & spel. Ook een gevoel van *veiligheid* is van belang. Mensen moeten zich veilig kunnen voelen in de openbare ruimte. Gevoelens van onveiligheid maken delen ervan ontoegankelijk. Het kenmerk *iedereen aan boord* maakt deel uit van de toekomstwaarde. De samenleving moet zo georganiseerd zijn dat alle groepen mee kunnen doen. Niemand mag - tegen zijn zin - aan de zijlijn staan. Er moet, ook op de lange termijn, voldoende *sociaal draagvlak* blijven bestaan voor voorzieningen, niet alleen in de Randstad maar ook in de periferie van ons land.

Ecologische duurzaamheid

Als het milieu in een gebied niet in orde is, kan de gebruikswaarde flink afnemen. Omgekeerd heeft een gebied met een *schoon milieu*, met rijke natuur en een aantrekkelijk landschap, een hoge gebruikswaarde, bijvoorbeeld als een plek om te wonen en te werken. Een vervuild gebied verliest zijn waarde voor allerlei gebruiksvormen. Je kunt er bijvoorbeeld geen water meer winnen, niet meer wonen en spelen. Bij *externe veiligheid* gaat het erom zo min mogelijk mensen bloot te stellen aan risico's. Denk aan milieurisico's, vlieg- of andere rampen. En is de *vochtbalans* in orde? Ofwel: draagt het ruimtegebruik bij aan het tegengaan van verdroging en overstroming? Tenslotte versterkt de *ecologische samenhang* in de inrichting van het gebied de habitat voor planten en dieren.

Voor de beleving van een *gezonde omgeving* telt niet alleen het meetbare effect, de beleving van gezondheidsrisico's is net zo belangrijk. Andere belevingskenmerken zijn het ongestoord kunnen genieten van de *rust en ruimte* en van de *schoonheid van de natuur*. Voor de toekomst denken we in termen van voorraden. De aarde is een 'provisiekast' met voorraden water, biodiversiteit, bodem en grondstoffen. Al deze voorraden leggen beslag op de *voorraad ruimte*.

Daarom is de voorraad ruimte sleutelfactor bij het beheer van andere voorraden zoals biodiversiteit en water. *Duurzame ecosystemen* hebben een speciale rol bij het voortbestaan van de andere voorraden. Bijzondere aandacht is nodig voor 'niet vernieuwbare ruimtelijke kwaliteit' zoals historische kleibulten of open ruimte.

Culturele identiteit

De gebruikswaarde is gebaat bij *keuzevrijheid*: er moet voor elk wat wils te vinden zijn in de openbare ruimte. *Verscheidenheid* in cultuur, maar geen gescheiden werelddes! Kruisbestuiving tussen culturen leidt tot cultuurverrijking. In de openbare ruimte ontmoeten culturen elkaar. Voor de belevingswaarde wordt *eigenheid* vaak genoemd. Houvast zoeken bij bekende en bestaande plaatsen, de eigen omgeving. Eigenheid staat sterk in de belangstelling, nu met de toenemende globalisering de behoefte aan identificatie met de thuisbasis toe lijkt te nemen. De veenweidenkaas als tegenwicht voor McDonalds; Omroep Gaasperplas neemt het op tegen CNN. Hoe mooi is het hier? Dat is misschien moeilijk te vangen in een oordeel dat iedereen deelt. Wel staat buiten kijf dat veel mensen *schoonheid* belangrijk vinden. Schoonheid en eigenheid bestaan bij de gratie van een *contrastrijke omgeving*. Voor de toekomstwaarde is het van belang dat *cultureel erfgoed* niet geruisloos en voorgoed verloren gaat. Met het kenmerk *integratie* bedoelen we dat nieuwe ontwikkelingen een plek in het landschap krijgen. Zo ontstaan nieuwe landschappen. Door de integratie van nieuwe elementen ontstaan nieuwe landschappen, en daarmee *culturele vernieuwing*.

Kies positie....

Visies op ruimtelijke kwaliteit, of ruimtelijke plannen, kunnen in het analysekader worden gepositioneerd. Zo komen accenten én witte plekken aan het licht. Dat wil overigens helemaal niet zeggen dat elk kenmerk of aan-

	Economische doelmatigheid	Sociale rechtvaardigheid	Ecologische duurzaamheid	Culturele identiteit
Gebruikswaarde	█		█	
Belevingswaarde		█		█
Toekomstwaarde	█		█	

dachtspunt altijd aan bod moet komen. Omgekeerd laat niet alles zich in het keurslijf van het kader passen. Maar dat hoeft ook niet. Het kader is niet bedoeld als eindpunt, maar als startpunt voor de discussie. Sommige aspecten van ruimtelijke kwaliteit zijn vrij gemakkelijk te plaatsen, andere zijn problematisch. Denk aan aardkundige waarde (een eigen betekenis?) of zaken als dynamiek, proces, vernieuwing of spontaniteit. Of de wat vagere, maar heel belangrijke notie 'het moet iets bijzonders zijn': het maakt niet uit op welke afzonderlijke onderdelen het scoort, als het totaalbeeld maar de moeite waard is. Stel dat voor u ruimtelijke kwaliteit synoniem is voor mooi, aantrekkelijk ruimtegebruik, dan zit u in de cel 'belevingswaarde-cultureel'. Niet als enige trouwens. Een google-search geeft bij de combinatie ruimtelijke kwaliteit met belevingswaarde bijna zeshonderd hits, bij de combinatie met gebruiks- of toekomstwaarde maar ongeveer 300 (Dauvellier & Luttk, 2003). Je kunt aan de hand van de matrix je eigen visie op ruimtelijke kwaliteit testen, bijvoorbeeld met behulp van de werkbank Ruimtelijke kwaliteit op www.werkbank.habiforum.nl. Maar de matrix is ook te gebruiken om te analyseren hoe anderen het begrip gebruiken.

Om een voorbeeld te geven, de Nota Ruimte merkt de volgende trefwoorden aan als belangrijk:

- gebruikswaarden: veiligheid, externe effecten, toegang;
- belevingswaarden: cultureel besef, diversiteit, menselijke maat, identiteit en afleesbaarheid van cultuurhistorie en schoonheid, ruimtelijke variatie.
- toekomstwaarde: duurzaamheid, biodiversiteit, robuustheid, aanpasbaarheid en flexibiliteit in de tijd.

Vertaald naar de matrix zien we deze accenten in figuur 2.

De Nota Ruimte legt dus een duidelijk accent op het snijvlak van beleving met sociale en culturele belangen. Maar culturele vernieuwing en sociaal draagvlak in de toekomst vallen buiten de boot.

De nota koppelt gebruikswaarde en toekomstwaarde zowel aan economische doelmatigheid als ecologische duurzaamheid, maar mist bijvoorbeeld wel de link met de belevingseconomie.

Als je een serie rijksnota's tegen het licht houdt, valt op dat er een behoorlijke variatie is in de invulling van het begrip (Hooimeijer et al., 2001). Zo is het bijvoorbeeld aardig om te zien hoe het Ministerie van LNV een ontwikkeling heeft doorgemaakt van een sectoraal naar een integraal kwaliteitsbegrip. In het Natuurbeleidsplan uit 1990 bekommerde LNV zich nog vrijwel uitsluitend om de ecologische betekenis, terwijl in de meest recente nota (Natuur voor mensen, mensen voor natuur, 2002) vrijwel de gehele matrix gevuld is met aandachtspunten.

De vraag is wel of het kwaliteitsbegrip niet aan kracht verliest door het zo breed op te vatten. Je kunt daarmee in de valkuil van de bezweringsformule vallen. Want wie is er tegen kwaliteit? Niemand toch zeker. Ja, kwaliteit, we gaan ervoor! Maar waarvoor dan? Dat hangt er maar helemaal van af bij zo'n breed begrip. De ervaring die Habiforum heeft opgedaan met de practica ruimtelijke kwaliteit, waarin de matrix als analysekader fungeert, laat echter zien dat de aanpak bruikbare resultaten oplevert. Door kwaliteit te ontrafelen, te benoemen en vooral door erover te praten, kunnen betrokken partijen tot een gedeelde visie komen en aan ruimtelijke kwaliteit een concrete invulling geven, die in hun situatie betekenis heeft. Daarmee gaan we de bezweringsformule voorbij.

Figuur 2 Accenten in ruimtelijke kwaliteit volgens de Nota Ruimte

Figure 2 Accents in spatial quality according to the Nota Ruimte

Over verliefdheid en de X-factor van het landschap

Summary

A framework to disentangle the concept spatial quality

Joke Luttik

Spatial quality, analytical framework

Spatial quality is a wide concept which can be explained in many ways. In policy documents and discussions it frequently appears, often without explanation. Since it is open to many different interpretations, the discussion may be blurred easily. Therefore, the actual content of the concept needs careful attention, since it varies with context and particular interests of stakeholders involved in planning processes.

To disentangle the concept spatial quality, researchers at Nethur and Alterra developed a framework: the matrix for spatial quality. The matrix brings together two views on spatial quality. The first is related to three design criteria: use value, experience value and future value. The second reflects the idea that spatial planning balances various interests in society: economic efficiency, ecological sustainability, social justice and cultural identity. The matrix has design criteria on the rows, and social interests on the columns. It thus consists of twelve cells, each describing a range of aspects of spatial quality. It can be used to structure quality aspects, to highlight priorities, to spot forgotten aspects, to identify tension between quality aspects and to assess risks and opportunities.

Literatuur

Dauvellier, P., 1991. Ruimtelijke kwaliteit; de oorsprong en toepassing van een begrip. In: Hoe duurzaam is ruimtelijke kwaliteit? Wageningen. Rapporten Werkgroep Landelijk gebied, nr 3.

Dauvellier, P. & J. Luttik, 2003. Ruimtelijke kwaliteit in praktijk. Den Haag/Wageningen/Gouda. Dauvellier Planadvies/Alterra/Habiforum.

Dauvellier, P., 2003. Werkbank Ruimtelijke kwaliteit; www.habiforum.nl

Hooimeijer, P., H.J.J. Kroon & J. Luttik, 2001. Kwaliteit in meervoud; Conceptualisering en operationalisering van ruimtelijke kwaliteit voor meervoudig ruimtegebruik. Gouda. Habiforum.

LNV, 1990. Natuurbeleidsplan. Den Haag.

LNV, 2000. Natuur voor mensen, mensen voor natuur. Nota natuur, bos en landschap in de 21e eeuw. Den Haag.

Vitruvius, Handboek bouwkunde; vertaald door Ton Peters, 1997. Amsterdam. Athenaeum-Polak & Van Gennep.

VROM, 1988-'89. Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening: op weg naar 2015. Den Haag. SDU.

VROM, 2002. Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening. Den Haag.

VROM, LNV, VenW & EZ, 2004. Nota Ruimte: ruimte voor ontwikkeling. Den Haag.

VROM-raad, 1998. Stedenland-plus. Advies over 'Nederland 2030 - Verkenning ruimtelijke perspectieven en de Woonverkenningen 2030. Advies 005. Den Haag.

VROM-raad, 1999. Geleid door kwaliteit. Interim-advies over landelijke gebieden en de 5e Nota Ruimtelijke Ordening. Den Haag.

Wagenveld, T., 2000. Dossier Ruimtelijke Kwaliteit 2.0. IKC-RO.

Vriend en vijand zijn het erover eens dat natuurschoon en de 'belevingswaarde' daarvan belangrijke elementen zijn van de ruimtelijke kwaliteit van een gebied. Een gebied dat door veel mensen heel erg mooi gevonden wordt, verdient alleen om die reden al de nodige bescherming. Dat is een goede zaak. Maar waarom voel ik me daar dan vaak zo ongemakkelijk bij? Als ik zie hoe belevingswaarde wordt gekwantificeerd (of tenminste gestandaardiseerd), opdat het tegen andere ruimtelijke waarden kan worden afgezet, krijg ik acuut kriebel in mijn maag.

Misschien komt het doordat ik smoorverliefd ben op het Nederlandse landschap, op haar heggen en houtwallen, vergezichten en struwelen, haar meanderende beekjes en de ijsvogels daarbij. Ik hou van de Hollandse luchten en de mistflarden die de koeien 's ochtends in nevelen hullen. Deze verliefdheid biedt weinig handelingsperspectief aan 's lands bestuurders, planologen en ecologen.

Uit praktische overwegingen dient mijn extase te worden teruggebracht tot een cijfer, of tot twee, in uitzonderlijke gevallen misschien wel drie, plusjes. Een bosrand is mooi of heel mooi. Voor een werkelijk adembenemende bosrand, zo eentje die je 's nachts wakker houdt, met gele kornoeljes en kardinaalsmutsen en prachtige wilde hulst in de schaduw, voor zo'n bosrand is in de meeste modellen geen plaats. En de unieke pracht van een plek, de magie - zo u wilt - van een gebied dreigt hierdoor volledig buiten spel te worden gezet.

Dat kan niet de bedoeling zijn, want is het niet juist de *mate van intensiteit* van de beleving die zo inspirerend is? Neem Vincent van Gogh. In zijn boek 'Natuur als beeld, in religie, filosofie en kunst' haalt Matthijs Schouten een prachtig fragment aan uit een brief van Vincent aan zijn broer: "De cipressen houden me nog steeds bezig; ik zou er iets van willen maken zoals de doeken met de zonnebloemen, want het verbaast me dat ze nog niet zijn geschilderd zoals ik ze zie. Ze zijn qua lijnen, qua verhoudingen zo mooi als een Egyptische obelisk. En het groen is zo uitzonderlijk. Het is een zwarte vlek in een zonnig landschap, maar het is één van de interessantste zwarte noten, voor zover ik me kan voorstellen één van de moeilijkste om goed op het doek te krijgen. (...) Tot dusver heb ik ze nog niet kunnen maken zoals ik het voel; de emoties die zich bij de aanblik van de natuur van mij meester maken, brengen me aan de rand van bewusteloosheid, met als gevolg dat ik veertien dagen niet in staat ben om te werken."

Ligt het meesterschap van Van Gogh niet juist in deze intensiteit van zijn schoonheidsbeleving? Hoe kun je dat in hemelsnaam vertalen in een handzame code als '++++'? Hoe kunnen we voorkomen dat 'de taal van de verliefden', de diepdoorleefde schoonheidsbeleving die een landschap op onverwachte momenten kan oproepen, structureel buiten de boot van 'sturing' valt? Worstelend met deze vragen, zat ik, enkele

maanden geleden, naar het televisieprogramma Idols te kijken. Zogauw tijdens deze talentenjacht de jury aan het woord is, volgden de vaktermen elkaar in hoog tempo op. Men had het over de 'timing' van het zingen, over toonvastheid en 'het achterover leunen van een stem'. Maar opeens spraken ze over iets heel anders. De 'X-factor'.

"Niemand weet wat deze X-factor precies is," zei de jury, "maar je weet altijd meteen of iemand hem heeft of niet."

Ligt hier de kiem van een oplossing? Is dit wat 'sturing op basis van ruimtelijke kwaliteit' nodig heeft? Een X-factor van het landschap? Iets dat wellicht te intens, te ongrijpbaar is om in formules of structuren te vatten? De unieke sfeer van een pasgeploegde vet-tig-bruine akker. Het leven *in* het leven. Dat lijkt me iets om enige tijd bij stil te staan.

THOMAS VAN SLOBBE

Thomas van Slobbe is algemeen directeur van de Stichting wAarde. Zijn column is gebaseerd op de inleiding die hij hield op 24 april 2004 tijdens het WLO symposium: 'Ruimtelijke kwaliteit als sturende kracht'.